

Uitgangspunten eindtermen Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven.

1. Referentiekaders

Het referentiekader “UNESCO (2015). *Global Citizenship Education -TOPICS AND LEARNING OBJECTIVES*” is een belangrijk referentiekader voor deze sleutelcompetentie. Daarnaast werd gebruik gemaakt van het referentiekader ‘*Burgerschapscompetenties*’ dat door experts samen met AHOVOKS is opgesteld. Burgerschap gaat niet enkel om samenleving en politiek. Ook de internationale gemeenschap en de filosofische en juridische beginselen van de democratisch rechtsstaat vormen essentiële kerncomponenten. Voor de bepaling van deze componenten werd gebruikgemaakt van verschillende bronnen zoals specifieke onderzoeksliteratuur, buitenlandse curricula en de inbreng van experts.

2. Samenhang sleutelcompetenties, bouwstenen en eindtermen

De zevende decretale sleutelcompetentie ‘*Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven*’ vertoont een sterke samenhang met de Europese sleutelcompetentie ‘*Burgerschapscompetentie*’. De definitie van de Europese sleutelcompetentie beschrijft competenties in verband met burgerschap die sterk overeenkomen met hoe die opgevat zijn in het referentiekader: “*Burgerschapscompetentie is het vermogen om te handelen als verantwoordelijke burger en ten volle deel te nemen aan het burgerlijke en sociale leven, op basis van inzicht in de sociale, economische, juridische en politieke begrippen en structuren, alsook in mondiale ontwikkelingen en in duurzaamheid.*”.

Deze verschillende aspecten van burgerschapscompetenties zijn geëxpliciteerd in de bouwstenen. De meeste bouwstenen worden geconcretiseerd in transversale eindtermen omdat deze in relatie met meerdere sleutelcompetenties dienen gelezen en gerealiseerd te worden. De bouwstenen ‘democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau’ en ‘democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtsstaat’ omvatten de inhoudelijke eindtermen van burgerschap.

3. De bouwstenen en eindtermen

De dynamiek en de gelaagdheid van (eigen) identiteiten duiden

Identiteit is niet eenvoudig te definiëren. Algemeen gesproken is het dat wat uniek of eigen is aan personen en organisaties, hoe we onszelf definiëren en beschrijven. Het is een geheel van opvattingen en gevoelens over wie of wat men is, tot welke groepen men behoort en de gedragingen die daaruit volgen. Het gaat dus om zowel cognitieve, gevoelsmatige als gedragsmatige processen. Deze omschrijving illustreert dat identiteit uit meerdere lagen bestaat. Iemand's identiteit krijgt vorm in interactie met de omgeving. Mensen zijn niet lid van slechts één bepaalde groep en hebben niet één specifieke en vastomlijnde identiteit. De gelaagdheid van identiteit kan gevat worden in onder meer genetische, persoonlijke, sociale, talige, gender-gerelateerde, levensfase-gerelateerde, regionale, nationale, internationale, culturele, levensbeschouwelijke en economische aspecten. Een aantal van deze aspecten zijn

sterk aan verandering onderhevig, niet alleen doorheen de leeftijdsgebonden ontwikkelingen, maar ook wanneer we de wereld verder verkennen, bijvoorbeeld tijdens het reizen en door contacten met andere culturen. Identiteitsontwikkeling is dan ook een complex en dynamisch proces. Tijdens de adolescentie speelt identiteitsvorming een expliciete rol. Wie ben ik? Wie wil ik zijn? Hoe anders ben ik dan anderen? Hoe zien anderen mij? Tot welke groepen behoor ik en tot welke niet? De opvattingen hierover hebben een invloed op de relaties en omgang met anderen. Denk hierbij aan solidariteit, conflict, pesten, discriminatie en geweld.

Eerste graad A- en B-stroom

Specifiek voor de eerste graad verwachten we dat leerlingen de gelaagdheid en dynamiek van identiteiten kunnen illustreren en daarbij de mogelijke gevolgen voor relaties met anderen kunnen meenemen (Eindterm 7.1). De basis hiervoor ligt in het UNESCO-kader voor globaal burgerschap, dat een aantal thema's met betrekking tot identiteitsvorming voorstelt die goed aansluiten bij de leefwereld van leerlingen van de eerste graad. Mogelijke thema's zijn hoe het individu zich verhoudt tot zijn gemeenschap en hoe we verbonden zijn met de bredere wereld door bijvoorbeeld sport, reizen en muziek. Voor het relationele aspect van identiteit stelt UNESCO thema's voor als empathie, solidariteit, het voorkomen van geweld (inclusief gender-gerelateerd geweld) en pesten. Wat betreft de dynamiek, of veranderlijkheid, van identiteit kunnen zowel culturele, historische, ruimtelijke als economische aspecten belicht worden.

Omgaan met diversiteit in het samenleven en het samenwerken

Iedere samenleving bestaat uit groepen van mensen die op sociaal, cultureel, politiek en economisch vlak van elkaar verschillen. Samenleven en samenwerken in diversiteit vergt van burgers dat ze elk vanuit hun eigen opvoeding, achtergrond en identiteit met een geheel van principes en afspraken kunnen instemmen die de omgang met elkaar in het publieke leven regelen. Dit vraagt kennis van concepten en inzichten omtrent de organisatie en werking van de samenleving. De hierbij horende basisvaardigheden zijn samenwerken, constructief denken en handelen, denken en handelen op basis van wederkerigheid, interculturele en intraculturele vaardigheden, omgaan met (waarden)conflicten en gepast reageren op uitsluitingsgedrag.

Eerste graad A- en B-stroom

In de eerste graad geven we de leerlingen een aantal competenties mee in functie van het samenleven en samenwerken in diversiteit. We verwachten van de leerlingen dat ze zelf respectvol en constructief omgaan met diverse anderen (Eindterm 7.2 en 7.3). Daarbij is het belangrijk om de mechanismes van vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk te herkennen en tegen te gaan (Eindterm 7.4). Eindterm 7.5 staat in het teken van het constructief omgaan met conflicten. De realisatie van deze doelen vertrekt het best vanuit de reële schoolse situatie en leefwereld van de leerlingen. Het kunnen toelichten van onverdraagzaamheid en discriminatie in de samenleving vormt een opstap naar het ontcrachten van uitsluitingsmechanismes (Eindterm 7.6).

Geïnformeerd en beargumenteerd met elkaar in dialoog gaan.

In een democratische samenleving komen burgers op voor hun eigen opvattingen en belangen op basis van een constructieve dialoog. Het zich beroepen op redelijke en onderbouwde argumenten is daarbij van belang om zich te beschermen tegen ongeldige argumenten en manipulatieve retoriek. Daarnaast is het van belang om in dialoog de ruimte te vinden om datgene waarvan we overtuigd zijn en waar we belang aan hechten delibererend te onderzoeken. In het dialogeren staan vaardigheden centraal om in verschillende omgevingen constructief te communiceren, blijk te geven van tolerantie, verschillende standpunten te verwoorden en te begrijpen, vertrouwen te wekken, en zich in te voelen. Zicht hebben op mogelijke spanningen en relaties tussen levensbeschouwelijke, filosofische en morele opvattingen enerzijds en de democratische cultuur anderzijds is hierbij noodzakelijk.

Eerste graad A- en B-stroom

Eindterm 7.7 beoogt het onderbouwen van een eigen mening. De leerlingen wordt een aantal basisprincipes van het argumenteren aangereikt en leren vooral het onderscheid maken tussen feiten en meningen, tussen realiteit en fictie. Voor de inhoudelijke invulling kan gekozen worden voor gebeurtenissen, thema's en trends die de leerlingen kennen via de (sociale) media en die hen beroeren.

Actief participeren aan de samenleving, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen binnen de rechtsstaat

Samenleven is een zich voortdurend ontwikkelend proces, gedragen door burgers. Actief participeren aan de democratie vraagt het vermogen om zich daadwerkelijk met anderen voor de publieke zaak in te zetten, om solidariteit aan de dag te leggen en belangstelling te tonen voor het oplossen van problemen die een plaatselijke of grotere gemeenschap raken. Hiertoe behoren een kritische en creatieve bezinning op en constructieve deelname aan gemeenschaps- of buurtactiviteiten en het zich engageren in organisaties. Voorbeeldvragen zijn: Waar zet ik me voor in? Hoe zet ik me hier voor in? De rechtsstaat is hierbij een algemeen geldend kader. In reële schoolse situaties kan het zich oefenen in actief burgerschap zich op veel manieren vertalen, onder meer door vertegenwoordiging in de leerlingenraad, steun aan solidariteitsacties en vrijwilligerswerk.

Eerste graad A- en B-stroom

Deze eindtermen vormen een opstap naar actief burgerschap. De leerlingen leren het belang inzien van engagement, zowel individueel als in groep. Het kan zowel om eenmalige als structurele acties gaan (Eindterm 7.8 en 7.9). Daarnaast leren de leerlingen hoe ze inspraak en participatie kunnen toepassen in schoolse situaties (Eindterm 7.10).

De wederzijdse invloed tussen maatschappelijke domeinen en ontwikkelingen en de impact ervan op de (globale) samenleving en het individu kritisch benaderen

Mondiaal gezien komen verschillende maatschappijen, culturen en economieën steeds dichter bij elkaar, waardoor samenlevingen in toenemende mate wederzijds afhankelijk en verbonden zijn. Tegelijkertijd zijn van de gestage digitalisering en robotisering van de leefwereld de uiterste grenzen nog niet in zicht. Deze complexe transitie vergen een duurzame aanpak, aansluitend op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen. Deze mondiale uitdagingen en de bijhorende duurzame ontwikkeling, verschillende perspectieven binnen en op de internationale gemeenschap en achtergronden van internationale conflicten en vredesprocessen zijn dan ook belangrijke aandachtspunten binnen deze bouwsteen. Als referentiekader kunnen hiervoor de Duurzame ontwikkelingsdoelen ('SDGs': 'Sustainable Development Goals') zoals geformuleerd door de Verenigde Naties aangewend worden. De snelle veranderingen kritisch benaderen vergt inzicht in hoe allerlei ontwikkelingen elkaar wederzijds beïnvloeden en impact hebben op de individuele burger, de samenleving als geheel en het leefmilieu, zowel lokaal als globaal. Een benadering die tracht een overzicht van het complexe geheel van maatschappelijke ontwikkelingen te behouden is systeemdenken. Hierbij kan een breed gamma van kwesties aan bod komen. Twee voorbeelden van relevante vragen: Welke impact hebben technologische ontwikkelingen op onze privacy? In welke mate moeten we ons (consumptie) gedrag aanpassen aan ecologische bekommernissen?

Eerste graad A- en B-stroom

Met deze eindtermen leggen we de basis voor de competenties die centraal staan in het systeemdenken en in duurzame ontwikkeling. In de eerste graad willen we ernaar streven dat leerlingen binnen de schoolse context duurzaam handelen (eindterm 7.11). De toepassing op duurzaamheidskwesties vertrekt zoveel als mogelijk uit de lokale context. Belangrijk hierbij is dat leerlingen inzicht krijgen in de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesties (Eindterm 7.12). Zicht krijgen op de relaties tussen oorzaken en gevolgen houdt in dat je meer focust op verbanden tussen feiten dan op afzonderlijke feiten. Ook de eigenschappen van oorzaak-gevolg relaties kunnen hierbij onder de loep worden genomen (nooit rechtlijnig, vaak onbedoeld, niet altijd meteen zichtbaar,...). Naast de relaties tussen oorzaken en gevolgen zijn hier ook de andere deelvaardigheden van het systeemdenken relevant, met name zicht krijgen op onderdelen en geheel en zicht krijgen op verschillende perspectieven. Systeemdenken wordt ook aangewend om de impact van globale uitdagingen van duurzame ontwikkelingen op lokaal niveau te illustreren. (Eindterm 7.13) Voor de thematische invulling van deze eindterm vormen de Duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties een internationaal erkend referentiekader. Ook de wederzijdse beïnvloeding tussen maatschappelijke domeinen is belangrijk (Eindterm 7.14) Een mooi voorbeeld hiervan is het verkeer in de omgeving van de school, met een duidelijke verwevenheid van ecologische, economische, culturele, politieke, historische en technologische fenomenen. Ter inspiratie hierbij nog een aantal mogelijke thema's: de milieueffecten die in verband kunnen gebracht worden met lokale en recreatie op het landschap en de economie; milieueffecten en samenlevingsaspecten die in verband kunnen

gebracht worden met het stedelijk landschap. Het leggen van deze verbanden is een noodzakelijke opstap naar kritische reflectie.

Democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau duiden

Deze bouwsteen betreft de organisatie en werking van het politieke systeem en de bijhorende processen, de verschillende wijzen van vertegenwoordiging en deelname aan macht en de mogelijkheden tot participatie aan besluitvorming. De concepten en inzichten die hier centraal staan zijn: overheden en macht (bevoegdheden), breuklijnen en ideologieën, democratie en politieke vertegenwoordiging, politieke participatie en sociale bewegingen, politieke partijen en partijsystemen, kiessystemen en stemgedrag, parlement en regering, bestuur en beleid, grondwet, wet en decreet en federalisme en decentralisatie. Dit gaat van het gemeentelijk tot regionaal, federaal en Europees niveau, m.a.w. alle niveaus waarvoor burgers stemgerechtigd zijn. Het is hierbij belangrijk in te zien dat democratie een politiek systeem is dat op basis van grondrechten, deliberatie en democratische procedures tot beslissingen komt. Centraal staan daarbij vaardigheden als het voeren van debat, onderhandelen, het vormen van consensus en het creëren van win-winsituaties.

Eerste graad A-stroom

Eindterm 7.15 focust op een basisinzicht in wijzen van vertegenwoordiging, deelname aan macht en democratische besluitvorming. Daarbij is het belangrijk om te vertrekken uit thema's die relevant zijn voor de leefwereld van de leerlingen. *Eerste graad B-stroom*

Eindterm 7.15 focust op een basisinzicht in wijzen van participatie en democratische besluitvorming. Daarbij is het belangrijk om te vertrekken uit thema's die relevant zijn voor de leefwereld van de leerlingen.

Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtsstaat

De ervaring met ondemocratische regimes en ondemocratische tendensen heeft het besef doen groeien dat ook democratieën nood hebben aan ondersteuning om de democratische politieke cultuur te bestendigen. Een democratische rechtsstaat die zich weerbaar opstelt, dient er bijgevolg over te waken dat een aantal essentiële democratische basisbeginselen en basisattitudes ook door het onderwijs worden aangebracht. Er bestaan uiteraard verschillende opvattingen over de vraag welke vorm deze democratische rechtsstaat precies dient aan te nemen. Toch bestaat er een brede consensus dat de overheid haar burgers als vrije en gelijke individuen moet behandelen en dat mensenrechten de basis vormen voor de moderne democratie. Het respect voor de grondrechten en de individuele vrijheid kunnen beschouwd worden als de hoeksteen van de moderne democratie. Belangrijke kernelementen hiervan zijn de vrijheid van geweten, van meningsuiting, en van vereniging, het schadebeginsel, het nondiscriminatiebeginsel, de scheiding van kerk en staat, en de scheiding der machten. Inzicht in het belang van de democratische principes, democratische cultuur en van waarden zoals vrijheid, gelijkheid en tolerantie zijn hierbij onontbeerlijk.

Het abstracte karakter van de onderliggende juridische principes van de moderne rechtsstaat belet niet dat ze in de praktijk ook op een heel concrete manier doorwerken, niet alleen in de interactie tussen burgers en het politiek systeem, maar ook in de interactie tussen burgers onderling. Burgers komen dagelijks in contact met het juridische domein. Centraal hierbij is een basisinzicht in de werking van het juridische systeem, de bevoegde instanties en de bijhorende procedures. De Raad van Europa publiceerde omtrent democratische principes en democratische cultuur een referentiekader: "Competences for democratic culture" Council of Europe.

Eerste graad A-stroom

Eindterm 7.17 beoogt een basisinzicht in mensen- en kinderrechten en hun belang. Eindterm 7.18 legt de basis voor inzicht in de principes van een democratische samenleving en bevat een attitudinale component die focust op de appreciatie van de waarden en principes van onze democratische Vlaamse samenleving. Eindterm 7.16 is een attitudinaal doel waarbij opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid centraal staan.

Eerste graad B-stroom

Eindterm 7.17 beoogt een basisinzicht in mensen- en kinderrechten en hun belang. Eindterm 7.18 legt de basis voor inzicht in de principes van een democratische samenleving en bevat een attitudinale component die focust op de appreciatie van de waarden en principes van onze democratische Vlaamse samenleving.

Eindterm 7.16 is een attitudinaal doel waarbij opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid centraal staan.